

A koronavírus-járvány bukaresti alulnézetből

A koronavírus-járvány romániai lefolyásáról számos kimutatás, elemzés áll az érdeklődők rendelkezésére, a legkülönbébb statisztikákkal és adatokkal.¹ Sőt, a magyar nyelvű romániai médiának köszönhetően még Magyarországról is napi szinten követhető a járványhelyzet, illetve a kezelésére hozott intézkedések.² Az alábbi szöveg azonban az elemzések száraz megállapításai és a folyamatosan áramló hírek bősége és változatossága mögött a hétköznapiakra koncentrál: arra, hogy miképp élték meg a válságos helyzetet az „egyszerű emberek”. Ráadásul a járvány Romániát egy meglehetősen zaklatott időszakban találta: a gyakorlatilag 2017 eleje óta tartó politikai válságot, amely a szociáldemokrata kormány bukásával végződött 2019 őszén, nem oldotta meg a – parlamenti többséggel nem rendelkező – nemzeti liberális párti kormány beiktatása, amely az idei év elején a járvány gyors terjedésével szembesült. Az eleve átmeneti helyzet – az év folyamán helyhatósági és parlamenti választások is esedékesek – így gyakorlatilag állandósult.

Jelen szöveg alapját egy 2020 augusztusában készített interjú alkotja. A kérdéseket egy központi kormányhivatalban dolgozó, 35–40 év közötti, középosztálybeli férfinak tettem fel, aki Bukarestben él feleségével és gyermekükkel. A kérdések arra irányultak, hogyan élték meg a román fővárosban ezt az időszakot, milyen tapasztalataik voltak a hatóságokkal, egy olyan kontextusban, amelyet – a pártpolitikai küzdelmeken túl – az állami egészségügy folyamatos válsága jellemez, az intézmények vonatkozásában pedig általánossá vált a bizalomhiány. A 12 kérdésre adott válaszokat magyarra fordítottam, megszerkesztettem, és összefüggő szöveggé alakítottam.

A karantén³ egy olyan időszakban ért minket, amikor éppen új lakásba költöztünk az egyik újonnan emelt lakóparkban, amelyet Bukarest északi részén húztak fel a város „dinamikus” fejlesztői. Így mindez hirtelen leállást jelentett számunkra egy rövid, meglehetősen intenzív nyüzsgést követően, amely általában a költözésekkel, a személyes tárgyak ide-oda szállításával jár. Ezért a karantén által okozott elszigetelődést – ráadásul egy két és fél éves gyermekkel – erőteljes változásként éltük meg, amely az életminőségünkre is kihatott. Dobozok között éltünk, számos dolog még befejezetlen volt, keresgelnünk kellett a különféle nélkülözhetetlen használati tárgyainkat, megpróbálva egy új helyen visszaállítani a mindennapok rutinját, anélkül,

¹ Ezek az alábbi linkeken érhetők el: <http://insp.gov.ro/sites/cnepss/wp-content/uploads/2020/07/Analiza-evolutiei-epidemiei-Covid-19-in-Romania-Final-13-iulie.pdf>, illetve <https://datelazi.ro/about>, magyar nyelven pedig lásd Székelyhon: *Átfogó elemzés a hazai koronavírus-járványról* (2020. április 10.).

² Lásd például a *Krónika* napilap vagy a *Transindex.ro* portál cikkeit.

³ 2020. március 16-án Klaus Iohannis román elnök szükségállapotot hirdetett ki Románia területén. Președintele României: *Decret semnat de Președintele României, domnul Klaus Iohannis, privind instituirea stării de urgență pe teritoriul României* (2020. március 16.).

hogy lehetőségünk lett volna akár csak egy egyszerű kimozdulásra is. Ezért gyakran feszegettük a karantén határait, és bár nem csináltunk semmi törvénytelen, a lakás elhagyása korántsem volt annyira korlátozott.

Ugyanakkor azt is meg kell említenem, hogy ebben az időszakban folytatnom kellett a munkát, és gyakran voltam kénytelen bejárni a munkahelyemre. Egyes dolgokat ugyanis nem lehetett elvégezni távolról vagy elektronikus eszközök segítségével. Ezt pedig csak bizonyos feltételekkel lehetett megtenni (egy saját felelősségről szóló nyilatkozat megírásával, az akkor nem igazán hozzáférhető maszkok beszerzésével), ami további stresszt jelentett. Értelemszerűen mindezt egy olyan időszakban éltük meg, amikor maximális volt a vírussal és a veszélyességével kapcsolatos általános bizonytalanság, a hírcsatornák követése pedig egy szüntelen készültségi állapottal járt az elszigeteltség közepette. Ez ugyancsak egy fontos stresszfaktor volt. Mindazonáltal az, hogy a közelben voltak elérhető zöld területek, ahol lehetett sétálgatni, mégis lehetővé tette a tartalmas időtöltést. Mindez magyarázatot kínál arra nézve, hogy a családban felerősödtek bizonyos, a stressz és a jövőre vonatkozó bizonytalanság miatti feszültségek. Nem volt könnyű megoldani a munkavégzés módját, illetve hogy a gyerek napi programját úgy kellett megszervezni, hogy ne legyen teljesen felzaklatva, egészségügyi szempontból viszont biztonságban legyen. Tisztán emlékszem, hogy megerősödött az a hajlamom, hogy figyelmes elemzésnek vessem alá az egészségi állapotomról áruklódó bármilyen tünetet, és hogy olyan dolgokat kezdtem el csinálni, amelyeket normális esetben nem szoktam: a kéz és a bőrfelületek fertőtlenítése, az elérhető területek klórral történő megmosása a lakásban, a gyerek szigorúbb felügyelete a kívülről jövő hazatérés esetén, és így tovább.

A karantén hétköznapijai eléggé különböztek a megszokottaktól. Voltak olyan négy-öt napos időszakok is, amikor ki sem léptem a lakásból, és meg kellett osztanom az időmet a gyerekekkel való foglalkozás, az irodai munka és a gyakoribb főzés között, illetve hogy szakítsak nyugodt pillanatokat saját magam számára is. De az is igaz, hogy a tartós elszigetelődés időszaka gyorsabban lezárult, és úgy döntöttem, kötelező élnem a sétálás lehetőségével, hogy kezeljem a kisfiam mozgásigényét, aki enélkül rendkívül ingerlékennyé és nyugtalanná vált. Így a karantén második felében kevésbé voltunk elszigeteltek, hosszú sétákat tettünk, amelyek viszont az irodai munkára fordítható idő rovására mentek.

Ami a hatósági intézkedéseket illeti, nem hiszem, hogy lett volna olyan, amely komolyabban és azonnali hatállyal befolyásolta volna az életemet – eltekintve a kijárási korlátozásától, de alapjában véve még ez az intézkedés is elég rugalmas volt, és nem volt akkora hatása. A hétköznapijainkat inkább az az önkéntes döntésünk befolyásolta, hogy a karantén első részében minél jobban elszigetelődjünk. Közép- és hosszú távon valószínűleg inkább a kormány által a pandémia kezelésére hozott döntések társadalmi-gazdasági következményeit lehet majd érezni, amelyek gazdasági visszaesést, munkahelyi bizonytalanságot és más, ma még nem tiszta lélektani-társadalmi kockázatokat fognak eredményezni.

A hatóságok eléggé összehangoltan léptek fel, a helyiek a központi szerveknek alárendelve. Így intézkedéseikre együtt, „egységes csomagként” lehet tekinteni. A foganatosított eljárások, csakúgy, mint a romániai hatóságok egyéb normatív-törvényhozói intézkedései, nem tunket formálisan szigorúaknak, ám a gyakorlatuk, amelyeket inkább az általában véve autoriter és aktuálpolitikai intézményi és politikai kultúra határoz meg, már problematikusabbnak nevezhető. Ekképp egyes homályos és általános jellegű rendeletek betartatását a rendőrség sokszor erőszakos és önkényes módon biztosította, a konkrét helyzet súlyossága és a körülmények kellő figyelembevétele nélkül. Bár jómagam nem voltam elszenvedője ilyen visszaéléseknek, néhány esetben tanúja lehettem egyes előírások önkényes alkalmazásának. Ez pedig lehetővé tette, hogy reflektáljak a rendőrség és a köztisztviselők mentalitásának fejlődésére a kommunista rendszer bukása óta eltelt 30 éves időszakban, csakúgy, mint a premodern, antiliberalis politikai kultúra elemeire, amelyek jelen vannak a román intézményi ethoszban. A formálisan enyhe intézkedés és a kemény gyakorlat közötti ellentmondás számomra annyira tipikusnak tünik Romániára nézve, hogy a karantén időszaka kiváló alkalom volt mindennek közvetlen, antropológiai és politikai-szociológiai tanulmányozására.

A helyi hatóságok viszont kevésbé artikulálták az intézkedéseiket, sokszor sebtében hozták őket, anélkül, hogy komolyabban is tájékoztatták volna az állampolgárokat. Hasonló volt a helyzet központi szinten is. Általában véve eléggé nyilvánvaló, hogy az aggodalmakra építettek, a félelem gerjesztésére, mint a társadalmi ellenőrzés fő eszközére. Ám itt nem a kemény intézkedések, hanem a hiányos, riogató tájékoztatás által gerjesztett félelemtől van szó, annak a paradigmának megfelelően, hogy az állampolgárnak nem kell tudnia, mi miért történik, és hogy minél kevesebbet tud, annál jobb. Egyébként ez a félelemkeltési hajlam tökéletesen megfelel annak a vágnak is, hogy lehetőleg mindent elrejtünk az intézmények működésével kapcsolatban, arra ugyanis az állam és az intézményi struktúrák sebezhetőségeként tekintenek. Ez ugyancsak egy régi romániai reflex: egy gyenge államé, amely törekény, még ha állítólag demokratikusnak is számító legitimitásra épül, ahol minden válság az „állam megmentésének” az alapjává válik, megelőzve az „állampolgár megmentését”. Ez a reflex valószínűleg egy, a szó legteljesebb értelmében vett közösség valódi hiányáról tanúskodik.

Egyébként az intézkedések általában a tiltások, a büntetések és a bírságok kategóriájába tartoztak, nem pedig az idősök, a többgyermekes családok vagy a jövedelmüket hirtelen elvesztők felé irányuló támogatások voltak. Történtek ugyan lépések a kényszerszabadság („technikai munkanélküliség”) anyagi fedezésére, de nem léteztek koherens tervek az elszigetelt vagy karanténba került lakosság támogatására. Nem világos, hogy a szigorú karantén alá vett településeken, mint például Suceavában,⁴ hoztak-e komoly intézkedéseket a népesség megsegítésére a táplálkozás,

⁴ A bukovinai (északkelet-romániai) Suceava városát 2020. március 30-án helyezték karantén alá. Forrás: <https://stirioficiala.ro/informatii/ordonanta-militara-nr-6-din-30-03-2020>

egészségügyi ellátás stb. terén. A sajtóban és a közösségi médiában megjelent információkból elég világos, hogy a támogatások egyáltalán nem voltak elégségesek.

Egészségügyi szempontból a bizonytalanság érzése nyilvánvaló, és meglehetősen akut volt egyes pillanatokban. Különösen akkor, amikor a családban megjelentek bizonyos egészségi problémák, amelyeket nem lehetett egyszerűen kezelni, mivel hiányoztak az egyértelmű információk azzal kapcsolatban, hogy mi a teendő ilyen, az új vírushoz nem kötődő esetekben. A közbiztonság nem jelentett gondot, bár terjedtek bizonyos fejtegetések arról, hogy az incidensek száma növekedhet az elszigetelődés és a bezártság következtében. Ennek ellenére nem hiszem, hogy a közbiztonsággal probléma lett volna – egy olyan helyzetben, amikor a kormány az utcára vezényelte a hadsereget, és az adott esti óra után kijárási tilalom volt érvényben. A vidéktől való elzártság minket – mivel a családjaink elsősorban Bukarestben vannak – nem érintett. Ezzel szemben gond volt az ebben az időszakban elhunyt nagyszüleimmel. Ők egy idősoththonban voltak elszigetelve, és egészen haláluk pillanatáig nem lehetett velük másképp kommunikálni, mint telefonon. Ez problémát jelentett, ám az idősök szigorú elkülönítése szükségszerű, mindenki által elfogadott intézkedés volt.

Ami az egészségügyi rendszert illeti, azt mondanám, hogy széles körű konszenzus van a tekintetben, hogy az – legalábbis az állami rendszer – gyakorlatilag összemolnófélben van Romániában. A magánellátás pedig nem jelenthet alternatívát, még középtávon sem. A Colectiv⁵ esete számomra nem volt meglepő. Az egészségügyben uralkodó korrupció mértékének, a nyilvánvaló félrekezeléseknek és egyes magas beosztású egészségügyi hivatalnokok hihetetlen cinizmusának napvilágra kerülése mégis kellemetlen meglepetés volt. Arra késztet, hogy még komolyabban fontolgassam a kivándorlást, mint eddig. A bizalom hiánya mind az egészségügyi rendszer, mind a hatóságok irányába folyamatos a társadalomban, és az ember idővel hozzá is szokik. Az akut válság pillanataiban viszont ez a bizalomhiány erőteljesen érződik, és az embernek gyakorlatilag az az érzése, hogy nem létezik társadalmi szerződés, hanem csak a „meneküljön, aki tud” elve érvényesül. Ez pedig egészen elképesztő egy európai társadalomban, amely ugyanakkor ennyi elérhető erőforrással rendelkezik.

Ugyanakkor azt gondolom, a romániai közbeszéd alapvetően nem változott meg. Továbbra is hisztérikus, hiányzik a hatékony közpolitika megteremtése és megkövetelése, csakúgy, mint a hatékony dolgokra való odafigyelés, és előnyben részesítik a bulvárt, a megszemélyesítést stb. Mindazonáltal a politikába bekapcsolódott új nemzedék Európa-párti diskurzusa továbbra is erősödik, és elkezdett egyes közpolitikai témák köré strukturálódni, mint amilyen az állam működési módjának megváltoztatása. Mégis úgy tűnik, hogy a gyakorlati javaslatok híján még mindig túlságosan is moralizáló maradt.

⁵ A Colectiv nevű bukaresti klubban 2015-ben történt, számos halálos esettel végződő tüzeset és következményei megrázták a román belpolitikai életet, mivel számos visszaélésre derült fény az egészségügy területén. Lásd pl. Zahorán Csaba – Patakfalvi-Czirják Ágnes: Az egészségügy áldozatai – a Colectiv című film néhány tanulsága. *Keki.uni-nke.hu*, 2020. április 27.

Világosan látszik, hogy a pandémia az első fázisában – a karantén időszakában – szinte minden más témát és ügyet elnyomott, legfeljebb az egészségügyi rendszerrel és reformjával kapcsolatos kérdések maradtak napirenden. A második szakaszban azonban elkezdtek visszajönni az egyéb ügyek, ám jóval zaklatottabb formában, erőteljesen, hajthatatlanul. A gazdasági témák érthető módon szintén aktuálissá váltak, a közpénzek helyzete és a munkanélküliség pedig gyakran heves, de kevésbé ideologikus vitákat gerjesztett. A gazdaságpolitikát ráadásul egy volt libertariánus politikus irányítja,⁶ akit a helyzet arra kényszerít, hogy állami segítséggel operáló intézkedéseket hozzon a gazdaság jelentős szegmensei számára. A beavatkozások bírálói közben inkább a szocialista eszmék környékéről jönnek, és csak személyeskedő érveket tudnak felhozni, nem pedig olyanokat, amelyek alapján kritizálni lehetne az intézkedések nagy részét.

Olybá tűnik, hogy a jelenlegi időszak más válsághelyzeteihez hasonlóan (Collectiv, a Liviu Dragnea⁷ és a Szociáldemokrata Párt által szorgalmazott új büntető törvénykönyv stb.) a pandémia különösen az aktív fiatalokat sarkallja arra, hogy alaposabban odafigyeljenek bizonyos témákra – jelen esetben egyértelműen az egészségügyről, a közpolitikákról, az egészségügy gyakorlatairól és normatív keretéről stb. van szó –, hogy olvassanak és tájékozódjanak, és utána kapcsolódjanak be szinte szenvedélyesen a vitákba. Ez a fiatalokra jellemző gyakorlat, ahogy tudatosítják a társadalmi élet vagy a politika bizonyos kérdéseit, az előző századforduló – az 1880–1914 közötti korszak – egyes dolgait másolja, és jelzi a nyilvánosság érési folyamatát. Egyúttal viszont azt is mutatja, hogy egyelőre még a folyamat elején tartunk. Mindenesetre olyan információk és tények kerülnek napvilágra, amelyeknek már régóta közismerteknek kellene lenniük; olyan helyzetek váltanak ki megbotránkozást, amelyek nem változtak az utóbbi időben, és radikális változásokról van szó, de anélkül, hogy az alapvető változás konkrét eszközeiről is szó esne. Egy olyan forradalmi lelkületet tapasztalok, amely keresi a medrét és az irányát, és most leginkább az egészségügy területén vált láthatóvá.

Közben más ügyek is megjelennek (a kétes roma klánok felbukkanása és az a szerep, amelyet ebben a rendőrség játszik), a valóság ugyanis mindig képes szállítani újabb és újabb „botrányokat”, amelyek elhomályosítják a nemrég megjelenteket. Úgy vélem, hogy a közvélemény ilyen hullámmzó, szinuszvonalra emlékeztető működése ebben az időszakban is érvényesült, azaz nem mondanám, hogy az egészségügy tartósabban foglalkoztatta volna az embereket, mint a máskor felbukkant és elfelejtett egyéb ügyek.

Ami pedig a pandémia esetleges visszatérését illeti: sajnálatos módon az utóbbi hetekben a fertőzöttek száma ténylegesen nő, vagyis a visszatérés már szinte tény.

⁶ Florin Cițu nemzeti liberális párti pénzügyminiszterről van szó.

⁷ Liviu Dragnea román politikus, több alkalommal miniszter és a képviselőház elnöke, 2015–2019 között a Szociáldemokrata Párt (PSD) elnöke. Egy több évig húzódó eljárást követően, 2019-ben letöltendő börtönbüntetésre ítélték hivatali visszaélésért.

Aggasztónak tartom, hogy hiányzik a pandémia kezelésének szándéka a választások előtti időszakban,⁸ amelyben a kormány nem mer keményebb korlátozó intézkedéseket hozni. Ezért félek, hogy a hidegebb idővel, az iskolák újbóli megnyitásával és a nyári üdülések és szabadságolások végével a számok még jobban megugranak a kormányzati tétlenség következtében. De remélem, hogy tévedek – ebben egyébként gyakran reménykednek a románok.

Felhasznált irodalom

- Președintele României: *Decret semnat de Președintele României, domnul Klaus Iohannis, privind instituirea stării de urgență pe teritoriul României* (2020. március 16.). Online: <https://www.presidency.ro/ro/media/decret-semnat-de-presedintele-romaniei-domnul-klaus-iohannis-privind-instituirea-starii-de-urgenta-pe-teritoriul-romaniei>
- Székelyhon: *Átfogó elemzés a hazai koronavírus-járványról* (2020. április 10.). Online: <https://szekelyhon.ro/aktualis/atfogo-elemzes-a-hazai-koronavirus-jarvanyrol>
- Zahorán Csaba – Patakfalvi-Czirják Ágnes: *Az egészségügy áldozatai – a Colectiv című film néhány tanulsága*. *Keki.uni-nke.hu*, 2020. április 27. Online: <https://keki.uni-nke.hu/hirek/2020/04/27/az-egeszsegugy-aldozatai-a-colectiv-cimu-film-nehany-tanulsaga>

⁸ Romániában 2020. szeptember 27-re írták ki a helyhatósági választásokat, míg a parlamenti választásokat az év végén vagy 2021 elején tervezik megtartani.